

Епископ дремвитски Давид
Македонска православна црква – Охридска архиепископија
Скопље, Северна Македонија

ЛЕПОТА КАО ПРИСУСТВО (православно монаштво – аутентични израз лепоте)

Шта је уметност? Један од могућих одговора налазимо у етимологији грчке именице η τέχνη (= уметност). Ова именица произлази од глагола τεύχω, који има следећа значења: *ирадим, ирадиџиљ* (τέκτων) *сам једној дела, сџварам*. А, стварање, упечатљиво истиче Аристотел¹, значи – давање логоса, тј. давање смисла материји, значи остварење једног новог вида, довођење у постојање једног новог бића. Обликовање материје може се остварити путем уметности, путем креативног подражавања (η μίμηση) Уметнику и Поети Богу, који једини ствара ни из чега помоћу нестворених енергија; док човек саздаје од већ постојећег. Уметност је одувек била потрага и остварење лепоте.

Имајући у виду гореречено, недвосмислено је јасно да поред стварања уметничких дела путем креативне *мимесе*, човек је позван да говори и о уметности постојања, односно, како је помоћу креативног подражавања Јеванђељу, монах, но и сваки Хришћинин, позван да од свог живота направи драгоцену и непоновљиво лепо уметничко остварење.

О каквом уметничком остварењу је тачно реч? Разуме се, на ово питање није могуће дати једну дефиницију. Потрудићу се да овде накратко пренесем нешто што је на мене оставило утисак. У потрази за аутентичним, саборним монашким изразом, негде другом половином деведесетих година прошлог века, почео сам да посећујем манастир Симонопетра на Светој Гори. У келији,

1. . Απαντα Αριστοτέλους, *Περί ζώων μορίων*, Βιβλίον 1ον, Κεφάλαιον 1, [640a],

«Н δὲ τέχνη λόγος τοῦ ἔργου ὁ ἄνευ τῆς ὕλης ἐστίν»:

https://www.physics.ntua.gr/mourmouras/greats/aristoteles/peri_zoon_morion.html

у којој сам боравио, о. Макарије ми је оставио на столу једну одштампану икону на чијој полеђини су се налазиле написане речи Старца Емилијана Симонопетритског, кога сам имао благослов да упознам и да испросим његове свете молитве. Наиме, написани текст је гласио овако: на врху је стајао следећи наслов – *икона монаха*, а испод наслова су биле написане следеће тачке – а) *δλαῖι осмех на уснама*, б) *свейлосῖι у очима*, в) *усклађеносῖι крейшања*, г) *сῖокој на лицу*, д) *мир у срцу*, ђ) *уздицање духа*. Ове једноставне и пунозначне речи Старца Емилијана о томе како треба да изгледа један монах, изоштравају критеријуме о лепоти у монашкој уметности постојања, тако да све што је супротно предоченим речима, може да добије призив кича. Дакле, монах је позван да поседује унутрашњу и спољашњу красоту, разуме се, не према квази светским критеријумима, већ према критеријумима Цркве; односно, он треба да стреми ка томе да буде аутентична икона Христова.

Да ли треба да личи на Христа само унутрашњим или, пак, и спољашњим изгледом? На ово питање можемо да одговоримо на један илустративан начин. У описима мудрости и подвига знаних и незнаних египатских монаха аскета 4. и 5. века, срећемо следећи догађај: један пустиножитељ, који се одликовао заиста великом строгошћу у подвигу, седео је испред своје колибе у пустињи и просипао воду на своје босе ноге, а исто тако и на главу. Предање каже да га је неко видео и скандализовао се, па му је рекао: „Авво, па зар ти показујеш толику бригу о свом телу овде у пустињи? Како може тако нешто да ради један монах, кога сви сматрају великим аскетом“? Монах му је одговорио речима Авве Пимена: „Дете, ми из Цркве и из Јеванђеља нисмо научили да будемо телоубице, већ страстоубице“²; будући да је Авва Пимен позивао монахе да не посте на начин који подразумева дане у којима неће ништа јести, већ да узимају храну сваког дана и да не западају у надменост и стомакоугађање, него да следе царски пут, који је лак, истовремено им је говорио да не буду убице тела, већ да праве подвиг

2. Αββάς Ποιμὴν, ο φωτεινός αστέρας της ερήμου: «Εμεῖς δεν διδαχθήκαμε να εἶμαστε σωματοκτόνοι, ἀλλὰ παθοκτόνοι», <https://www.pemptousia.gr/2016/08/avvas-pimin/>

преображавања страсти, ондносно непреображених енергија, јер је људско тело храм Духа Светог³.

И заиста, Црква је одбацила јерес монофизитизма, која је говорила да Христос има само једну природу, божанску. Према монофизитима, људска природа Христова се изгубила као што се губи једна кап мастила стављена у океан, тј. Божанска природа Христова је апсорбовала људску природу и тако је људска природа у Христу нестала. Опште је познато да је на 4. Васељенском Сабору у Халкидону Црква осудила Евтихија и његово монофизитско учење и споменути Сабор је обликовао црквену христолошку догму. За Цркву, Христос је потпуни Бог и потпуни човек, пуноћа божанске и људске природе у једној личности.

Следствено, Митрополит лимасолски Атанасије карактеристично истиче да је Црква уравнотежена и у томе се састоји њена лепота. Очигледно, и највећи пустиножитељи, да би разговарали о теолошким темама, сабирали су се на монашким сабрањима, а на великим празницима су се сабирали сви заједно на Литургији. У продужетку су на трпезу вадиле најбоље што су имали, и та пракса се продужила до данас у манастирима, када се певањем псалама седи на заједничкој трпези као на продуженој Евхаристији⁴. Другим речима, наша Црква није монофизитска и не гледа човека само као душу, већ показује подједнаку бригу и за духовну, и за телесну храну, као и за унутрашњу и спољашњу естетику човека. Да се гледа на човека само као на душу, противно је вери у оваплоћење, те следствено, сагласно православном Предању, човек је позван да се брине и о души и о телу, будући да човек представља психосоматско јединство. Тројични Бог је створио човека као лепог⁵, јер Бог не ствара мизерне ствари. Бог је створио човека према својој икони⁶! Дакле, први Иконограф, који је створио икону, јесте сам Бог. Човек је икона Божија и то се не односи само на душу, додаје Митрополит

3. 1Кор. 6. 19.

4. Μητροπολίτης Λεμεσού Αθανάσιος, *Η ομορφιά της ψυχής και του σώματος*:
<https://www.youtube.com/watch?v=w99bJ70m5UA>

5. Битие 1. 31.

6. Битие 1. 26.

лимасолски, управо због тога што се премудрост Божија пројављује и преко саздања. Из тога следи да целокупно човеково биће представља икону Божију. Као што је Господ прекрасан, исто тако је и човек прекрасан!

Духовни живот, који омогућава Хришћанину да прими благодат у цело своје биће, у душу и тело, на њега позитивно делује. Тело директно учествује у поретку, јединству и миру, у смирењу, које духовни живот установљава у души (ово се посебно осећа приликом умносрдачне молитве). Када душа учествује у божанском миру и у поретку благодати, она предаје тај мир и поредак функцијама тела; божанска лепота која се огледа у души преноси се на тело, које је са своје стране тело исијава. Присутност Духа Светог за Кога Предање не ретко истиче да подмлађује, обележава целу личност⁷, каже Ларше, и додаје да се то посебно примећује код монаха, односно код духовника који су задобили благодат Светог Духа, те иако достижу дубоку старост, њихова тела чувају усхићујућу свежину и зачућујућу младост.

Горенаведени ставови своју основу свакако имају у антологијском делу аскетског, монашког живота, у књизи „Лествица“, у којој Преп. Јован Лествичник истиче да: када је сав човек некако прожет љубављу Божијом, онда и споља његово тело, као у огледалу, показује унутрашњу светлост душе. На тај начин се прославио и боговидац Мојсије⁸. Знамо да када је био почаствован Божијим виђењем, његово лице је постало потпуно светлосечно. Последично, уколико парафразирамо Ларшеа, бљесак несаздане светлости који пројављују облагодате личности, проиходи из једног опита који је одговарајући Преображењу на гори Тавор, како онима који га доживљавају, тако и онима којима је дато да га посматрају.

Говорећи о Дионисију Ареопагиту, који према Димитрису Јоану садржи најкомплетнију патристичку визију о лепоти, Јоану истиче да божанствене енергије не само што нису нешто неповезано са божанском суштином, већ чине њено кретање ка споља, те на тај начин Тројични Бог своју лепоту чини познатом свету; тј. Бог, окрећући своје лице, које је по природи Лепо, ка саздању, пројектује себе као прву, несаздану и несхватљиву Лепоту,

7. Jean-Claude Larchet, *Théologie du corps*, изд. Les éditions du cerf, Paris 2009, стр. 91.

8. Ιωάννου του Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, изд. Ιερά Μονή Παρακλήτου, Ὁρωπος Ἀττικῆς 2009, стр. 376.

показујући да Божија љубав према саздањима иде руку под руку са Лепотом⁹. И Хрисостомос Стамулис истиче да теологија Дионисија Ареопагита представља основни водич у настојању Достојевског - „Лепота спасити свет“, будући да Дионисије Ареопагит изражава искуство црквеног тела, које познаје „добро, које је изнад сваке светлости“, као „красоту“ и „лепоту“, као „љубав“ и „возљубљеност“, те следствено, као једини разлог красоте, лепоте, хармоније и бљеска свих створених бића. Православна Црква и њена теологија представљају одбљеске „све-лепог“, „над-лепог“ у коме су позване да испуне начин свог постојања¹⁰. Уколико су нелепо и распадљивост последице искуства смрти, дакле уколико смрт води у нешто ружно, онда у лепоти треба да гледамо не само *начин*, већ и *п̄редуслов* за живот. Следствено, када се уметност ослобађа утилитаристичких намера и искључиво тражи остварење лепоте, онда се у пуноћи показује креативно значење лепоте, њен однос са истином живота, односно њена онтолошка садржина¹¹.

Имајући у виду онтологију лепог, лепо као Христово присуство, лепо као заједница, као сједињење свега у саборни начин постојања, Дионисије Ареопагит ће истаћи да од лепог сва бића имају могућност да буду лепа, лепо сједињује *све*, лепо је почетак свега као поетски (креативан) начин и то *све* покреће љубављу према својој лепоти; због тога се лепо поистовећује со добрим; и, све што постоји и што бива створено, постоји благодарјећи лепом и добром¹².

Дакле, када говоримо о *лејом*, тај говор не сводимо искључиво на то да ли се нешто некеме допада са естетског аспекта или не, већ говоримо о једној онтологији, о једном конкретном начину постојања, који у монашком етосу подразумева веру у јединство Мистичког Тела Христовог, термин који у

9. Δημήτρης Γ. Ιωάννου, «Θεολογική Αισθητική»: Η αναζήτηση της ομορφιάς στους πατέρες της εκκλησίας, <https://antifono.gr/θεολογικη-αισθητικη-η-αν/>

10. Χρυσόστομος Α. Σταμούλης, *Κάλλος τὸ Ἅγιον, Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, изд. Ἀκρίτας, Νέα Σμύρνη 2008, стр. 136.

11. Χρῆστος Γιανναράς, *Σχεδιάσμα εἰσαγωγῆς στὴ φιλοσοφία*, изд. Δόμος, Αθήνα 1994, стр. 363.

12. Διονυσίου Αρεοπαγίτου, *Περὶ Θεῶν Ονομάτων*, Τόμος Β', изд. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1987, стр.

Предању изражава трансцендентну естетику, будући да указује на несхватљиво међусобно божанствено прожимање ипостаси Свете Тројице. Последично, сагласно монашком етосу, лепо уједињује све и лепо је лично присуство.